

GRENZELOZE VERHALEN EN WANDELINGEN

LIMES

Inclusief
wandel- en
fietskaarten

Belevingsgids

Utrecht-Leidsche Rijn

Erik Graafstal is vanaf het begin (1997) betrokken geweest bij de archeologische opgravingen in de Utrechtse wijk Leidsche Rijn. Hij is als archeoloog verbonden aan de gemeente Utrecht en speelt een sleutelrol bij het onderzoek naar het Romeinse verleden, in het bijzonder de UNESCO-Werelderfgoedlocatie van de Romeinse Limes.

voorwoord

In de Romeinse tijd, zo'n 2.000 jaar geleden, stroomde de Rijn door dit gebied als een rivier van ongeveer honderd meter breed, vergelijkbaar met de huidige Lek. Rond het jaar 40 kozen de Romeinen deze tak als noordgrens van hun rijk. In de eeuwen daarna was het een drukke vaarroute. Naast boomstamkano's van de lokale bevolking, en soms van piraten uit het noorden, voeren hier militaire patrouilleschepen met zo'n twintig roeiers. Het meest talrijk waren echter de vrachtschepen, geladen met graan, wijn en bouwmaterialen. Langs de zuidoever ontstond al snel een aaneenschakeling van forten en wachttorens, verbonden door een militaire weg. Dit grenssysteem noemen we de Limes, Latijn voor 'grens'. Twee van die forten lagen op de plek van het huidige Domplein en Castellum Hoge Woerd. Samen met wachttorens en patrouilles bewaakten zij de rivier en het verkeer. Bij de forten lagen schepen afgemeerd voor rust, water, reparaties of het lossen van vracht.

In de nederzettingen rond de forten groeide een levendige en diverse samenleving. Soldaten kwamen oorspronkelijk uit alle delen van het rijk: uit Spanje, de Provence en later ook uit gebieden dichterbij, zoals Zuid-Nederland en het Rijnland. Sommigen namen een partner mee, anderen vonden die lokaal. Hun gezinnen leefden in dorpen buiten de legerkampen. Deze kampdorpen trokken handelaren, ambachtslieden en ondernemers aan, aangetrokken door de soldij. Je vond er mensen uit Gallië, het Rijngebied, mogelijk Brittannië en zelfs verder weg. Er werden Zuid-Franse wijnen verkocht, Spaanse olijfolie en luxe gebruiksvoorwerpen. Ook waren er badhuizen en heiligdommen, waar verschillende talen, gewoonten en religies samenkwamen.

Deze gids neemt je mee door dit bijzondere grenslandschap, waarvan de resten nog altijd onder je voeten liggen. Sinds 2021 behoren de belangrijkste locaties tot het werelderfgoed van UNESCO. De gids nodigt uit om deze gedeelde geschiedenis zelf te ontdekken en te beleven.

Veel plezier!

Erik Graafstal, *gemeentelijk archeoloog van Utrecht*

inhoud

6. Inleiding. 8. Indeling gids. 10. UNESCO-Werelderfgoed

12

DOMunder

Hoofdstuk I

De enige plek waar het Romeinse verleden letterlijk aanraakbaar is. In het begin van de jaartelling bouwden de Romeinen op deze plek het fort Traiectum.

24

Rijnvliet

Hoofdstuk II

Onder de straten van de eetbare woonwijk Rijnvliet loopt de limesweg.

Ook is hier een complete houten fundering van een Romeinse brug gevonden.

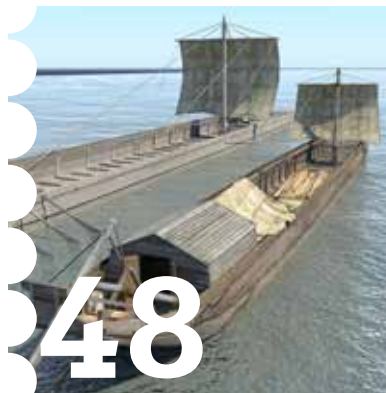

32

Park Hoge Woerd

Hoofdstuk III

Dit is niet zomaar een park maar een open geschiedenisboek waar archeologische vondsten, verhalen en natuur samenkomen. Een moderne reconstructie van het Romeinse fort.

48

Groot Zandveld Máximapark

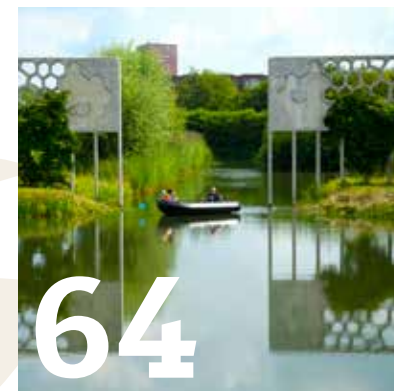
Hoofdstuk V

Wandel door het mooiste park van Nederland en eindig bij de plek waar ooit een wachttoren heeft gestaan.

De Balije

Hoofdstuk IV

Loop een stukje van de limesweg die in deze wijk zichtbaar is gemaakt. Ontdek de verhalen over de bijzondere vondsten en leer zo meer over het leven van de Romeinen.

64

74

Leidsche Rijn Centrum

Hoofdstuk VI

Onder het centrum van Leidsche Rijn stroomde ooit de rivier de Rijn. Hier zijn veel vondsten gedaan die duiden op het bestaan van een nederzetting.

88. In de regio:

Castellum Levefanum, Wijk bij Duurstede. Castellum Fectio, Bunnik. Castellum Laurium, Woerden

94. Colofon

inleiding

IN HET VOETSPoor VAN DE Romeinen Ontdek wat de Limes ons vandaag nog vertelt

Stel je voor: je staat op een gewone stoep ergens in de wijk Leidsche Rijn. Auto's rijden voorbij, kinderen spelen in het park, de stad leeft. Maar onder jouw voeten ligt een verborgen wereld. Een wereld van soldaten, schepen, markten en badhuizen. Een wereld van hoop, handel en grensbewaking. Hier liep ooit de noordgrens van het machtige Romeinse Rijk: de Limes.

Tweeduizend jaar geleden vormde deze plek de rand van een wereldrijk. Romeinse soldaten hielden hier de wacht in forten en wachttorens. Schepen voeren over de rivier, handelaren kwamen en gingen, gezinnen bouwden hier hun leven op. Langs de grens ontstond een levendige gemeenschap waar gewerkt, gefeest en geleefd werd – op de rand van het bekende en het onbekende.

Vandaag is die grens nauwelijks zichtbaar. Toch is hij er nog altijd. Als een onzichtbare lijn slingert de Limes door het landschap van Utrecht en Leidsche Rijn. Sinds 2021 is dit bijzondere grensgebied erkend als UNESCO Werelderfgoed. Een titel die herinnert aan een verleden dat nog altijd onder onze voeten voortleeft.

Toen Leidsche Rijn werd ontwikkeld tot moderne stadswijk, kwam dat verleden plotseling weer aan het licht. Bij bouwwerkzaamheden doken schepen, wachttorens, grafvelden en nederzettingen op uit de bodem. Laag voor laag werd duidelijk: hier ligt een van de rijkste archeologische gebieden van Nederland. De stad van nu is gebouwd op de stad van toen. Veel van die sporen liggen nog altijd veilig verborgen in de grond. Archeologen noemen dit het 'bodemarchief': een archief dat je maar één keer kunt openen. Wat je opgraaft, verdwijnt voorgoed uit de grond.

Daarom laten onderzoekers zoveel mogelijk liggen voor de toekomst, wanneer nieuwe technieken en vragen ons nog meer kunnen vertellen.

Met deze praktische gids vol tips en wetenswaardigheden nodigen we je uit om zelf op ontdekkingstocht uit te gaan. Tijdens korte wandelingen volg je het spoor van de Romeinen. Je loopt langs plekken waar ooit forten vol met soldaten stonden, waar badhuizen warme lucht uitstoomden, waar marktluï hun producten uit de rest van het Romeinse Rijk luidkeels aanprezen en waar schepen onder het gebrul van de stuurman aanmeerden. Met verhalen en verbeelding brengen we deze verdwenen wereld weer tot leven. Ook op plaatsen waar niets meer zichtbaar is, zo krijg je een helder beeld van hoe het hier ooit was.

Op een vijftal plekken langs de Limes kun je een kort audiofragment beluisteren over hoe het daar in de Romeinse tijd klonk. Van marcherende soldaten, spelende kinderen tot piraten op de rivier. In dit boekje staan die luisterplekken aangegeven met een QR code.

In 2026 vieren we vijf jaar UNESCO-Werelderfgoedstatus van de Limes. Met deze beleevingsgids maken we die geschiedenis tastbaar. Je ontdekt unieke vondsten, verborgen verhalen en bijzondere locaties. Soms sta je oog in oog met het verleden, soms moet je het zelf tot leven dromen. Wij helpen je daarbij.

Stap in de voetsporen van Romeinse soldaten, scheepsluï, handelaren en bewoners. Trek je wandelschoenen aan, open je zintuigen en laat je meevoeren terug in de tijd.

De Limes ligt aan je voeten.
Ben jij klaar om haar te ontdekken? Klaar voor een tijdreis?

Luister naar de geluidsfragmenten
over het leven van de Romeinen.

UNESCO WERELDERFGOED

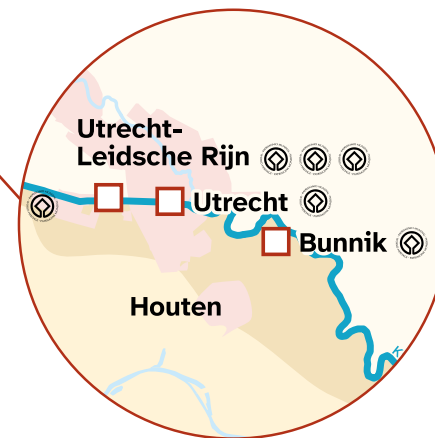
Dwars door Nederland langs de meanderende Rijn tekent zich een onzichtbare lijn af in het landschap: de Limes, grens van het ooit machtige Romeinse Rijk. Die grens was geen scheidslijn; het was een levendige ontmoetingszone, waar Romeinen en Germanen samenkwamen. Hier klopte het hart van een dynamisch grensgebied vol handel, avontuur en verhalen, met de toen nog zeer brede rivier als aanvoeroute.

Eenzijds waren de Romeinen landveroveraars en onderdrukkers en maakten ze menig vijand een kopje kleiner. Tegelijk brachten ze innovaties op het gebied van infrastructuur, schrift en kalenders naar de veroverde gebieden. En ingenieuze systemen zoals het riool, toiletten, aquaducten en openbare badhuizen. Maar ze keken ook slim zaken af van de lokale bevolking en exporteerden die weer naar andere delen van het Romeinse Rijk.

Romeinse soldaten bewaakten de grens, hun schilden glimmend in de zon, terwijl de stilte van het landschap werd doorbroken door het

rumoer van markten. Lokale boeren boden hun producten aan in ruil voor exotische specerijen en luxueuze stoffen uit verre oorden. Vrouwen en kinderen keken nieuwsgierig naar Romeinse technologie en kunst, terwijl Romeinse ambtenaren zich verwonderden over de gebruiken en rituelen van het noorden. Dit was toen al een plek waar culturen versmolten, immers veel Romeinse soldaten waren helemaal geen Romein maar kwamen uit alle uithoeken van het rijk. Een plek waar vriendschappen werden gesmeed en waar zelfs in tijden van spanning nieuwe ideeën en verbindingen ontstonden.

Vandaag is de Limes niet verdwenen, maar ligt ze verscholen in de zachte Nederlandse bodem. Dankzij die natuurlijke bescherming zijn de sporen van het Romeinse Rijk bewaard gebleven als een schat uit het verleden. Bijna nergens in Europa vind je sporen van het leven rond de Limes zo tastbaar en compleet. Een erfenis die we met trots kunnen ontdekken.

Maar het mooiste van de Limes? Dit erfgoed is van ons allemaal. Je ziet verleden en heden samenkomen, verhalen worden tot leven gewekt en als bezoeker wordt je deel van iets groters. Of je nu jong bent of oud, avontuurlijk of gewoon nieuwsgierig, de Limes biedt een ervaring om nooit te vergeten. Het is niet voor niks UNESCO Werelderfgoed. De Limes verbindt tijdperken én mensen, toen én nu.

Bekijk de website limes.nl/alles-over-de-limes en vind nog meer informatie over de Limes met een up to date agenda.

Avonturen onder de grond

Wie over het Domplein loopt, loopt over 2000 jaar geschiedenis. Hier, op het plein vol erfgoed, terrassen en bezoekers, werd de basis gelegd van wat later Utrecht zou worden. De Romeinen kozen deze plek niet toevallig uit. De Rijn stroomde hier vlakbij, de grond was hoog en stevig, en de strategische ligging was perfect. Ze bouwden er een fort: Castellum Traiectum. En dat fort liet sporen na die tot op de dag van vandaag zichtbaar zijn, als je weet waar je moet kijken.

Wist je trouwens dat de naam Utrecht rechtstreeks teruggaat op dit Romeinse fort? De Romeinen noemden het Traiectum, wat zoveel betekent als 'oversteekplaats', een verwijzing naar de plek waar de Rijn kon worden overgestoken. In de loop der eeuwen verbasterde Traiectum via Trecht tot het Utrecht dat we vandaag kennen.

A man and a woman are exploring an underground archaeological site. They are using flashlights to illuminate the ruins. The scene is dimly lit, with the primary light source being the flashlights. The ruins consist of stone walls and structures, some of which are illuminated by the flashlights. The background shows a large, arched structure, possibly a gate or a fortification. The overall atmosphere is one of discovery and historical exploration.

dom under

Rondje DOMunder

Op, om en onder het Domplein liggen vele verhalen uit de geschiedenis. Door af te dalen of omhoog te klimmen, te varen en te wandelen kom je alles te weten.

Start op het Domplein **(7)** waar je in de bestrating verwijzingen naar het Romeinse verleden vindt. Bekijk de cortenstalen platen waar de muren van het Romeinse fort heeft gestaan **I**. Op het plein staat ook een informatiezuil die je nog meer vertelt over de geschiedenis van het Romeinse Rijk. Koop een kaartje en dwaal af in de tijd bij DOMunder **(1)**. Eenmaal weer boven, bezoek dan de Domkerk en beklim de toren **(5)**. Geniet van het spectaculaire uitzicht. Achter de Dom staat de Pieterskerk die letterlijk op de plek staat van de Romeinse nederzetting **(10)**. Loop je via Janskerkhof een rondje dan loop je over de loop van de Rijn **II**. Boek een tour door het keizerlijk Paleis Lofen **(2)** en ga daarna een drankje drinken in de kelder bij Bar Walden **(3)**. Hier zie je drie tijdlagen in de muur. Loop vervolgens door de Zadelstraat en stop even bij Bakkerij Theo Blom **(6)** en vraag naar de 'Verborgene Schat'. Loop verder een rondje langs de Singel naar Grand Hotel Karel V **(11)** waar een Romeins grafveld is gevonden (helaas niet zichtbaar voor publiek). Loop terug via de Haverstraat om de stripboeken van Asterix en Obelisk te lezen bij Blunder **(8)** of een spelletje te spelen bij The Joker **(9)**. Wil je nog een echte Romeinse ervaring beleven, maak dan een boottocht op de replica De Meern **(4)**.

I Let op waar je loopt

Voor je de diepte ingaat, is het de moeite waard om even stil te staan op het Domplein. De vorm van het plein is namelijk geen toevallige stadsontwikkeling, maar gaat ook terug tot de Romeinse tijd. In de bestrating op en rond het plein vind je in kleuren verschillende verwijzingen naar dit verleden. Zo liggen er op het plein cortenstalenen platen in de bestrating. Dit roestkleurige staal markeert precies waar de muren van het Romeinse fort onder je voeten liggen. De namen die op de platen staan, verwijzen naar plaatsen langs de Limes. De gele stenen binnen het staal geven aan waar ooit het zand van het fort lag. Andere kleuren in de bestrating vertellen het latere verhaal van het plein: donkerbruin voor het verdwenen schip van de Domkerk, grijs voor de Heilig Kruiskapel en roodbruin voor de St. Salvatorkerk. Wil je een eeuwenoude Romeinse muur aanraken? Ga dan ondergronds bij DOMunder of Paleis Lofen. Op de volgende pagina vertellen we hier meer over.

1 AFDALEN IN TIJD

DOMunder

Afdalen in DOMunder is afdalen in de tijd. Onder het Domplein liggen de restanten van vele eeuwen geschiedenis: de fundamenteën van het Romeinse fort, de middeleeuwen, het ingestorte schip van de Domkerk en de sporen van de verwoestende storm van 1674 die de kerk letterlijk in tweeën spleet. In deze archeologische opgraving onder het Domplein sta je op het niveau waar Romeinse soldaten 2000 jaar geleden over de hoofdweg door het fort liepen.

Met een zaklamp in de hand verken je vervolgens de archeologische resten die normaal verborgen blijven onder het maaiveld. Je ziet de lagen van de geschiedenis letterlijk op elkaar gestapeld, waarbij elke laag een nieuw hoofdstuk in het verhaal van deze bijzondere plek is. In de Romeinse laag vind je onder meer de letterlijke resten van een verbrand fort tijdens de Bataafse Opstand van 69 n. Chr., als ook de fundamenteën van principia, het hoofdgebouw van de Romeinse commandant van het fort.

Tip: In de foyer van Domplein 4 vind je een maquette van het Domplein met daarin DOMunder aangegeven. Hier krijg je een goed overzicht van alle opgravingen die afgelopen eeuw op het Domplein hebben plaatsgevonden.

DOMunder.nl | Domplein 9 (vooraf tickets boeken aanbevolen)

2 RECYCLING IS VAN ALLE TIJDEN

Paleis Lofen

Naast DOMunder verbergt het Domplein nóg een bijzondere ondergrondse plek: Paleis Lofen. Dit is een keizerlijk paleis waar op 2 juni 1122 geschiedenis werd geschreven, want Utrecht werd niet zomaar een stad. Op deze plek kreeg Utrecht stadsrechten en dat beleef je vandaag de dag alsof je er zelf bij was. Het einde van de tour leid je uiteindelijk naar een verrassende plek: de kelder van Bar Walden. Daar, in de feestkelder van een Utrechts café, kun je drie tijdlagen letterlijk aanraken: de Romeinse muur (van het begin van onze jaartelling), de pilaren van Paleis Lofen (rond het jaar 1000) en het heden. Nergens anders in heel Utrecht komt dit alles zo mooi bij elkaar. Paleis Lofen is gebouwd met tufsteen, een luchtig vulkanisch gesteente dat de Romeinen al gebruikten voor hun fort. Vanuit het Eifelgebergte vervoerden vrachtschepen dit bouw materiaal over de Rijn naar Utrecht. Toen de Romeinen ons land verlieten, bleven de tufstenen achter. Latere bewoners van achtergelaten fort gebruikten de stenen voor hun eigen bouwwerken, waaronder Paleis Lofen. Recycling is dus van alle tijden.

paleislofen.nl | Domplein 9 (vooraf tickets boeken aanbevolen)

Ondanks de afkeer in de hogere kringen, werd er in grensstreken en door militairen wel degelijk bier (*cerevisia*) gedronken. Soldaten dronken daarnaast ook *posca*, een mengsel van azijn, water en kruiden.

3 DRANKJE DOEN OP DE ROMEINSE MUUR?

Regelmatig wordt er door Paleis Lofen een Middeleeuws Bier- of Wijncollege georganiseerd in de kelder van Bar Walden. Geniet van bier of wijn, gebaseerd op en gereconstrueerd naar middeleeuwse recepten, terwijl je boven op de Romeinse muur zit. Walden is dé plek om te zijn als je gezellig wilt bijkletsen met vrienden in een informele setting onder het genot van een vers getapt (speciaal-) biertje, een soepele wijn of een spannende cocktail. Bij mooi weer kan je neerstrijken op het gezellige terras pal achter de Dom!

barwalden.nl | Domplein 16

II Waar stroomde de Rijn?

Dat de Romeinen hier een fort bouwden, was geen toeval. De Rijn stroomde vlakbij. Het was de natuurlijke grens van het Romeinse Rijk, de Limes, en de aanvoerroute voor materialen en manschappen. In de Romeinse tijd van liep deze brede rivier tussen wat nu het Domplein en het Janskerkhof is. Loop op een zaterdag vooral even die richting op voor de wekelijkse bloemenmarkt!

4 REPLICA DE MEERN 1

Het transport over de Rijn was essentieel voor het functioneren van de Limes. Bouwmaterialen, voedsel, wapens en versterkingen kwamen allemaal per schip aan. Op de Utrechtse grachten vaart geregeld een replica van De Meern 1, een Romeins vrachtschip dat in 2003 werd opgegraven in De Meern en in volle glorie te bewonderen is in Castellum Hoge Woerd, een hedendaagse reconstructie van dat Romeinse fort. Maak een rondvaart over de grachten van Utrecht.

demeern1.nl | Opstapplaats vaarten aan de Oosterkade. Kade bereikbaar via trap ter hoogte van Orloff a/d Kade.

de balije

In De Balije en Veldhuizen zijn resten gevonden van de Romeinse limesweg, een verharde militaire route die langs de zuidelijke Rijnsoever liep en forten tussen Katwijk en Lobith met elkaar verbond. Ten westen van Utrecht volgde deze weg deels een oude, kronkelende riviertak. Om de route zo recht mogelijk te houden, legden Romeinse ingenieurs de weg vaak door lager en drassiger terrein, wat bijzondere technische oplossingen en veel onderhoud vergde. Deze geschiedenis is nog altijd zichtbaar in het landschap van de wijken Balije, Veldhuizen, Vleuterweide. Langs de limesweg bouwden de Romeinen op strategische plekken houten wachttorens, vooral in rivierbochten met goed uitzicht naar beide kanten. Vanaf hier konden soldaten gevaar signaleren en berichten doorgeven aan nabijgelegen forten. Resten van deze torens zijn gevonden bij de Zandweg, in De Balije en op het Groot Zandveld. Deze unieke archeologische ontdekkingen voor Nederland vind je deels onder de grond en delen zijn zichtbaar gemaakt in het landschap.

Wijkwandeling limesweg

Volg het de Romeinse A1 en kom wachttorens, schepen en een paaljukbrug tegen. Meerendeel onder de grond maar de verhalen kan je hier lezen.

Start bij de ingang van het Kloosterpark **(1)** bij **knooppunt 74**. Loop door het stadspark waar gesport en gespeeld kan worden. Sla linksaf, bij huisnummer 6, naar Lanariusweg en volg de weg naar **knooppunt 67**. Hier loop je over de oude limesweg **I** die nu als grindpad weer aangelegd is. Volg deze weg tot je tegen een oude boerderij aanloopt. Dit is Restaurant Balijepark **(2)** waar je heerlijke gerechten kan eten van het seizoen. De limesweg loopt dwars door het restaurant en vervolgt zijn weg aan de achterkant. Vervolg je pad en loop langs een cortenstalen plaat. Dit is de vindplaats van een oude wachttoren **II**. Loop verder met de bocht mee langs een informatiebord **(4)** en een speeltuin **(3)**. Bij vindplaats **III** is het schip De Meern 4 gevonden en bij **IV** het schip De Meern 1 dat nu te bewonderen is in Museum Hoge Woerd. Vervolg de route langs de kasteeltuin waar onder de grond de restanten van Kasteel Nijvelt **(5)** liggen. Een stukje verderop is een paaljukbrug gevonden **V**. Ga via **knooppunt 72** naar **76** en bewonder onderweg de muurschildering van Jan Is De Man **(6)**. Ga via de Zandweg naar de laatste 'onzichtbare' wachttoren. Op pagina 63 kan je lezen hoe het leven moet zijn geweest op een wachttoren **VI**.

1 WANDELEN DOOR HET GROEN

Kloosterpark

Het Kloosterpark is een veelzijdig stadspark waar gewandeld, gesport en gespeeld kan worden. Er loopt zelfs een fietsroute door het park. In de winter heeft De Meernse Schaatsbaan haar plek in dit park. Voor de trouwe viervoeters zijn er mogelijkheden om lekker los te lopen en te genieten van de omgeving. Er is ook een geocache in dit park om op schattenjacht te gaan. De route hiervan is circa 3,5 km lang over verharde paden met eenvoudige vragen. Het geheel is heel goed met kinderen te doen. Trek voor de tocht minimaal 1 tot 2 uur uit om het tot een goed einde te brengen.

[websitegeocache.nl](https://www.websitegeocache.nl) | Kloosterpark ingang

Rond het jaar 90 werd een begin gemaakt van de De Romeinse weg tijdens de regering van keizer Domitianus. De weg was zo'n 5 meter breed en was voorzien van greppels aan weerszijden.

I De A1 van de Romeinen

Volg het grindpad en je loopt precies waar Romeinse soldaten langs de grens marcheerden. Romeinse ingenieurs stonden voor een uitdaging: recht lopende wegen of de bochtige rivier volgen? Ze kozen voor een compromis en legden de weg over de lagere, drassige gronden tussen de bochten. Daar moesten ze oude riviergeulen oversteken, wat veel onderhoud en herstel vereiste. Dit is de reden dat bijvoorbeeld het Castellum Hoge Woerd niet aan de hoofdweg kwam te liggen maar aan een zijweg. De vijf meter brede weg had greppels aan weerszijden en een grindlaag op een aarden dam. Op nattere stukken hielden elzenhouten stammetjes het weglichaam op zijn plaats. Later kreeg de weg extra versterking met eiken beschoeiing en basaltblokken. Bij oude geulen bouwde het leger houten bruggen, twintig meter lang, zodat het water kon doorstromen. Met platbodemschepen werden de zware stenen uit Duitsland aangevoerd, sommige als oeverversterking afgezonken.

2

ETEN OP EEN PLEK MET RIJKE HISTORIE

Balijepark restaurant

Op deze plek aten er al mensen lang voordat de menukaart bestond. De boerderij waarop het restaurant is gevestigd, werd gebouwd op een hoge stroomrug van een zijtak van de Oude Rijn, veilig boven het water, met graslanden eromheen. Onder het gebouw liep ooit de Romeinse limesweg, waarvan het tracé buiten verdergaat langs het grindpad. Vandaag zet die lange geschiedenis zich voort aan tafel. Balijepark Restaurant staat bekend om zijn seizoensgebonden gerechten, verrassende smaken en warme gastvrijheid. Creativiteit speelt een grote rol: op zondag kookt de chef zonder vaste kaart en laat hij zich leiden door wat het land en de markt bieden. Een plek waar verleden en smaakvol heden samenkomen.

balijepark.nl | Augustusweg 32, De Meern

Langs de Limes stonden wachttorens die met rook- vlag- of vuurseinen berichten doorgaven. Zo konden ze in korte tijd waarschuwen als er een aanval kwam, een soort 'Romeinse WhatsApp'.

II

Turen over de rijn

Waar nu een stalen plaat in de grond ligt, verrees in de Romeinse tijd een houten wachttoren. De vier lichtpunten markeren de plekken waar ooit de zware hoekpalen stonden die de toren droegen, waarschijnlijk drie verdiepingen hoog. Beneden sliepen zes soldaten in krappe stapelbedden. Ze kookten er hun eenvoudige maaltijden, vertelden sterke verhalen en doodden de lange uren met dobbelstenen en kaarten, terwijl buiten de rivier langs hen fluisterde. Helemaal bovenin bevond zich het wachtlokaal, met een balkon dat uitkeek over de brede Rijn. Vanaf hier speurden de soldaten het water af, vooral bij gevaarlijke bochten en knooppunten in de hoofdstroom. Want juist daar lagen handelsschepen die bloot werden gesteld aan plotselinge aanvallen: piraterij vanuit het noorden.

Luister naar het verhaal over de wachttorens in de wijk Balije

2

colofon

De belevingsgids is tot stand gekomen naar aanleiding van de viering van vijf jaar UNESCO- Werelderfgoedstatus van de Limes en de Hollandse Waterlinie. De gids is financieel mede mogelijk gemaakt door de Provincie Utrecht, Ondernemersfonds Utrecht en het Cultuurfonds. Met speciale dank aan: Martine van Amerongen, Erik Graafstal, Tess van Schie, Wietske Walhout, Samantha Hassink-Burbidge, Evelyn Brinkman, Ilse van Amerongen, Tijn Pieren, Theo van Wijk, Bibliotheek Utrecht, alle ondernemers en vele anderen.

Ondernemers
fonds
Utrecht

het
Cultuurfonds

Uitgave

Coöperatie Leidsche Rijn 2026

Content

Erfgoed Utrecht
Museum Hoge Woerd
DOMUnder
Coöperatie Leidsche Rijn
The Missing Link

Tekst & ontwerp

Coöperatie Leidsche Rijn
Veronique van Campen,
Joyce Roskamp, Richard Draaijer

Eindredactie

Rob Koops

Fotografie / reconstructies:

Museum Hoge Woerd, Erfgoed Utrecht,
DOMUnder, Coöperatie Leidsche Rijn
Thijs Blom Fotografie, Paulus van
Dorsten, Dirk Verwoerd, Jeroen
Savelkous, Jurjen Drenth, Jelle
Verhoeks, Mike Bink, Ken Stoffels, Aafke
Holwerda, The Missing Link, Matthijs
van Weverwijk, Marijke van Eijkere,
Henk Braam, Jan de Rode, Joeri Lefèvre,
Carthographics.
Reconstructie: Ulco Glimmerveen
Nederlandse Limes Samenwerking

Audiofragmenten

Rob Koops, Jimmie Feld

Meer informatie over de Limes in Utrecht-Leidsche Rijn is te vinden
op www.ontdek-leidscherijn.nl en www.limeswerelderfgoed.nl

LEIDSCHERIJN

Deze gids is met de grootst mogelijke zorg samengesteld. Voor eventuele onjuistheden in de tekst is Coöperatie Leidsche Rijn niet aansprakelijk. Eventuele op- en of aanmerkingen kun je richten aan: info@ontdek-leidscherijn.nl

Ermeda

V E N I V I D I L I M E S

IN HET VOETSPOR VAN DE ROMEINEN
Ontdek wat de limes ons vandaag nog vertelt

Stel je voor: je staat op een gewone stoep ergens in de wijk Leidsche Rijn. Auto's rijden voorbij, kinderen spelen in het park, de stad leeft. Maar onder jouw voeten ligt een verborgen wereld. Een wereld van soldaten, schepen, markten en badhuizen. Een wereld van hoop, handel en grensbewaking. Hier liep ooit de noordgrens van het machtige Romeinse Rijk: de Limes.

In 2026 vieren we vijf jaar UNESCO-Werelderfgoed-status van de Limes. Met deze belevingsgids maken we die geschiedenis tastbaar. Je ontdekt unieke vondsten, verborgen verhalen en bijzondere locaties. Soms sta je oog in oog met het verleden, soms moet je het zelf tot leven dromen. Wij helpen je daarbij.

Stap in de voetsporen van Romeinse soldaten, scheepslui, handelaren en bewoners. Trek je wandelschoenen aan, open je zintuigen en laat je meevoeren terug in de tijd. De Limes ligt aan je voeten.

www.ontdek-leidscherijn.nl

